

способностью.

Ключевые слова: конкурентоспособность, показатели конкурентоспособности, адаптация сельскохозяйственного предприятия, глобализация.

The paper considers an adaptation of agricultural enterprises in terms of competitiveness. We study the inextricable relationship between adaptation and competitiveness.

Key words: competitiveness, competitiveness indicators, adaptation of agricultural enterprises, globalization.

Рецензент: д.е.н., професор Мішенін Є.В.
Дата надходження до редакції: 02.02.2012 р.

УДК: 631.1:339.137

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Н. В. Шашло, к.е.н., доцент, Луганський національний аграрний університет

Проаналізовано ціновий паритет і еквівалентність в сільському господарстві. Розглянуті причини низької рентабельності сільського господарства, а також запропоновані основні стратегічні напрями розвитку сільськогосподарського виробництва країни.

Ключові слова: сільське господарство, ціноутворення, паритет цін, диспаритет цін, еквівалентність, конкурентоспроможність.

Постановка проблеми. Україна – аграрна країна, яка має 27% світових чорноземів та величезний аграрний потенціал. За умов світового підвищення цін на продукти харчування, за умов збільшення кількості населення планети, сільськогосподарська продукція України повинна бути конкурентоспроможною на світовому ринку. Тому підвищення конкурентоспроможності сільського господарства є однією з головних задач розвитку агропромислового сектору України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження проблем конкурентоспроможності об'єктивно стає одним з пріоритетних напрямів вітчизняної та міжнародної аграрної науки. Проблеми підвищення конкурентоспроможності сільського господарства України знайшли відображення в працях таких вчених, як В.Г. Андрійчук, В.І. Богачов, С.М. Кваша, Л.О. Мармуль, П.Т. Саблук, В.Г. Ткаченко, Л.М. Худолій, О.М. Шпичак та інші. Однак з огляду на актуальність та багатогранність даної проблеми питання подальшого дослідження розвитку сільського господарства та визначення напрямів підвищення його конкурентоспроможності й надалі залишаються актуальними.

Мета статті. Поглиблення теоретичних засад щодо розвитку сільського господарства України, а також розробка та наукове обґрунтування шляхів підвищення його конкурентоспроможності, що сприятиме підвищенню економічної стійкості.

Основний матеріал дослідження. Для забезпечення продовольчої безпеки України частка вітчизняної продукції в продовольчому споживанні населення не повинна бути нижчою 70%. Виходячи з цього, галузь сільського господарства країни має значний вплив не лише на економіку та соціальні відносини, а й визначає рівень продовольчої незалежності та економічної безпеки

країни. Проаналізувавши структуру виробництва в сільському господарстві України за 2011р., необхідно зазначити, що продукція рослинництва складає 58,4%, тваринництва – 41,6% [2]. Загалом за роки незалежності виробництво валової продукції сільського господарства знизилося на 31,1%, у тому числі рослинництва – на 11,8%, тваринництва – на 47,2%. З 2000 р. відбувається поступове зростання виробництва валової продукції галузі, приріст якої у 2010 р. становив 41,6% порівняно з 1999 р., у т. ч. рослинництва – 65,8%, тваринництва – 17,7%. Позитивні процеси є наслідком поступового становлення на селі нових організаційно-правових структур ринкового типу внаслідок реалізації засад аграрного реформування. Період відновлення позитивної динаміки супроводжувався збільшенням ефективності виробництва сільськогосподарської продукції. При загальній збитковості галузі протягом 1996–2000 рр., починаючи з 2001 р., сільськогосподарські підприємства починають одержувати прибутки, насамперед за рахунок рослинництва. З 2008 р. прибутковим стає і тваринництво (таблиця.1).

Одним з об'єктивних показників рівня розвитку сільського господарства в окремих країнах є показник виробництва зерна у розрахунку на 100 га с.х. угідь (таблиця 1), а також на одну особу населення держави. Для прикладу, впродовж цілого ряду останніх років цей показник у Франції становив 1,0-1,2 тонни, у США, відповідно - 1,2-1,4, в Угорщині – 1,4 -1,6, в Канаді – 1,6 -1,8 тонни. В Україні у 1990 році виробництво зерна на одну особу становило близько однієї тонни. Впродовж останніх років цей показник в Україні значно коливався: від 0,4 т – у 2003 році, до 0,5 т – у 2004 р. Найвищим виробництво зерна у розрахунку на одну особу населення в Україні було у

2011 році і становило 1,2 тонни.

Для стабільного розвитку аграрних підприємств велике значення має ціновий паритет і еквівалентність. Як зазначає П. Т. Саблук, лише за умови законодавчого забезпечення еквівалент-

ності обміну між I, II і III сферами АПК сільське господарство має можливість якщо не зрівнятися, то хоча б наблизитися до інших сфер економіки за нормою прибутковості виробництва, продуктивності, оплати праці та інших складових [5].

Таблиця 1

Виробництво валової продукції сільського господарства в Україні
(у порівнянних цінах 2005 року)

Рік	С-г. угіддя, тис.га	Валова продукція, млн. грн			Валова продукція на 100 га с.-г. угідь, тис. грн		
		Усього	у т.ч		Усього	у т.ч	
			Рослинництва	Тваринництва		Рослинництва	Тваринництва
Усі категорії господарств							
1999	40363,5	70970	35369,7	35600,1	175,8	87,6	88,2
2010	36521,4	100536	58678	41859	275,3	160,7	114,6
2011	36488,0	116845	73983	42862	320,2	202,8	117,5
2015 (опт. вар.)	36000,0	149539	87249	62290	415,4	242,4	173,0
2015 (пес. вар.)	36000,0	113568	67627	45941	315,5	187,9	127,6
2020 (опт. вар.)	35824,0	189525	106126	83399	529,0	296,2	232,8
2020 (песим. вар.)	35824,0	130973	80506	50466	365,6	224,7	140,9
Сільськогосподарські підприємства							
1999	34282	27876	17066,4	10809,7	81,3	49,8	31,5
2010	20727	45149	26444	18705	217,8	127,6	90,2
2011	20590	54211	34271	19940	263,3	166,4	96,8
2015 (опт. вар.)	20710	75264	40155	35109	363,4	193,9	169,5
2015 (пес. вар.)	20710	52848	30070	22778	255,2	145,2	110,0
2020 (опт. вар.)	20658	106251	56169	50082	514,3	271,9	242,4
2020 (песим. вар.)	20658	66631	39688	26943	322,5	192,1	130,4
Господарства населення							
1999	6081	43093,7	18303,3	24790,4	708,6	301,0	407,7
2010	15794	55387	32234	23153	350,7	204,1	146,6
2011	15898	62634	39712	22922	394,0	249,8	144,2
2015 (опт. вар.)	15290	74275	47094	27181	485,8	308,0	177,8
2015 (пес. вар.)	15290	60720	37557	23163	397,1	245,6	151,5
2020 (опт. вар.)	15166	83274	49957	33318	549,1	329,4	219,7
2020 (песим. вар.)	15166	64341	40818	23523	424,2	269,1	155,1

Джерело: [3]

З 1991 р. темпи зростання цін на промислову продукцію та послуги для села у багато разів стали перевищувати темпи зростання цін на сільськогосподарську продукцію. Підтримка паритетності у цінових співвідношеннях впливає на умови відтворювального процесу в агропромисловому виробництві. Досягти паритетності, поряд із вирівнюванням цінового співвідношення можна шляхом регулювання на міжгалузевому рівні норми прибутку та рівнів рентабельності через дотації, субсидування, пільгове кредитування, пряме бюджетне фінансування [5]. У зв'язку із цим в умовах переходу до ринкових відносин об'єктивною необхідністю стає еквівалентність обміну на продукцію аграрних підприємств і підтримка паритету їх цін. В зв'язку з цим, нами було проаналізовано динаміку структури витрат на виробництво сільськогосподарської продукції в Україні в 1990-2011 рр. (таблиця 2) В ході дослідження було зроблено висновок, що істотні зміни у структурі витрат на виробництво сільськогосподарської продукції у 1990-2011 р. відбулися, насамперед за статтями «Витрати на оплату праці» й «Матеріальні витрати». Частка витрат на оплату праці істотно скоротилась (на 24,5%), а частка матеріальних витрат зросла на 21,8%. Зростання матеріальних витрат, на нашу думку, обумовлене

диспаритетом цін на сільськогосподарську продукцію та продукцію, споживану сільським господарством, і, як свідчать дані, практично не поліпшився стан матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств.

Вважаємо, що скорочення питомої ваги заробітної плати у структурі витрат із 33,6 до 9,1% негативно позначилося на соціальному стані працівників галузі. Відповідно до вимог економічних законів заробітна плата в собівартості продукції має становити від 30 до 60% від зростання продуктивності праці. Згідно до об'єктивного економічного закону зростання продуктивності праці, якщо її показник зріс на 1%, то заробітну плату можна підвищувати в межах від 0,3 до 0,6%. Таким чином, як показали проведені дослідження, сільськогосподарський товаровиробник став неплатоспроможним.

Звідси спад виробництва й у сільськогосподарському машинобудуванні - за 1990-2001 рр. він склав до 90%. Внаслідок цього виник колосальний знос техніки - як фізичний, так моральний. Так, до прикладу, оптова ціна у 2011 р. колісного трактора ЮМЗ-6АКЛ зросла порівняно з 1990 р. у 21 раз, МТЗ-80 – у 21,3 раза. Якщо в 1990 р. для придбання такого трактора треба було продати 26 тонн пшениці, то в 2011р. – 76,8 тонни.

Для придбання зернозбирального комбайна «ДОН-1500» сільгоспвиробнику треба реалізувати майже півтисячі тонн зерна, а за тону солярки потрібно віддати 5 тонн пшениці (таблиця 3).

Таблиця 2

Динаміка структури витрат на виробництво сільськогосподарської продукції в Україні, 1990-2011 р.р., %

Види витрат	1990 р.			2011 р.			2011 р. до 1990 р. (+, -)		
	Всього	в тому числі		Всього	в тому числі		Всього	в тому числі	
		в рослинництві	в тваринництві		в рослинництві	в тваринництві		в рослинництві	в тваринництві
Затрати на оплату праці	33,6	35,2	32,3	9,1	8,8	9,7	-24,5	-26,4	-22,6
Відрахування на соціальне страхування	4,2	8,7	0,6	3,1	2,9	3,6	-1,1	-5,8	+3,0
Амортизація основних засобів	9,8	11,8	8,2	4,9	5,4	3,6	-4,9	-6,4	-4,6
Матеріальні затрати, які увійшли до собівартості	49,4 100,0	40,9 100,0	56,2 100,0	71,2 100,0	68,2 100,0	78,8 100,0	+21,8	+27,3	+22,6
в тому числі:									
насіння і посадковий матеріал	13,7	37,4	X	11,7	17,1	x	-2,0	-20,3	x
корми	52,1	x	82,2	23,5	X	73,7	-28,6	x	-8,5
інша продукція сільськогосподарського виробництва	5,3	7,3	4,1	1,9	0,9	4,2	-3,4	-6,4	+0,1
міндобрива	9,0	24,5	X	17,1	25,1	x	+8,1	+0,6	x
нафтопродукти	5,1	9,9	2,4	15,0	20,4	3,7	+9,9	+10,5	+1,3
електроенергія	1,4	1,3	1,5	2,2	1,5	3,7	+0,8	+0,2	+2,2
пальне	0,7	0,8	0,7	1,9	1,5	2,6	+1,2	+0,7	+1,9
запчастини, ремонтні і будівельні матеріали	6,0	8,4	4,6	7,0	8,6	3,4	+1,0	+0,2	-0,8
Оплата послуг і робіт, виконаних сторонніми організаціями	6,7	10,4	4,5	19,7	24,9	8,7	+13	+14,5	+4,2
Інші витрати	3,0 100,0	3,4 100,0	2,7 100,0	11,7 100,0	14,7 100,0	4,3 100,0	+8,7	+11,3	+1,6

Джерело: Авторська обробка даних джерела [2].

Виходячи з проведеного дослідження, можна виділити основні причини низької рентабельності сільського господарства України: багаторазовий диспаритет цін на матеріально-технічні ресурси, що поставляються сільському господарству, і на продукцію сільського господарства; низька врожайність сільськогосподарських культур порівнянно з іншими країнами, де висока урожайність забезпечується завдяки вико-

ристанню сучасних інноваційних і ресурсозберігаючих технологій; висока енерго- та ресурсозатратність виробництва рослинницької продукції; відсутність інноваційних підходів щодо обробки ґрунту та вирощування сільгоспкультур (системи *No-Till*, органічного виробництва, крапельного зрошення); дефіцит висококваліфікованих працівників, здатних працювати на новітньому обладнанні та виконувати високотехнологічні операції.

Таблиця 3

Порівняння кількості пшениці, яку необхідно продати для придбання одиниці матеріально-технічних ресурсів за цінами 1990 та 2011 років

Види технічних засобів, пального та мінеральних добрив	Оптові ціни за одиницю (без ПДВ)			Кількість пшениці 3 класу, яку потрібно продати для придбання одиниці матеріально-технічних ресурсів		
	1990 р. тис. крб.	2011 р. тис. грн.	збільшення, разів	1990 р., ціна 272 крб. за т	2011р., ціна 2000 грн. за т	збільшення, разів
Трактори: -Т-150К	15,5	381,150	24,6	57	191	3,3
-ЮМЗ-6 АКЛ	6,6	138,840	21,0	24	69	2,8
-МТЗ-80	7,2	153,600	21,3	26	77	3,0
Зернові комбайни: ДОН-1500	46,4	819,742	17,7	170	410	2,4
Автомобілі: ГАЗ-4509	5,1	180,000	35,3	19	90	4,7
КАМаз-5320	18,1	300,000	16,5	66	150	2,3
Культиватор КПН-8	1,2	52,140	43,5	4,4	26	4,3
Сівалка СЗ-3,6 А	2,4	54,831	22,8	8,8	27,4	3,1
Обприскувач 2000-18-4000ОПШ	4,0	111,780	29,5	14,7	58,9	4,0
Бензин А-76	0,195	10	51,3	0,7	5,0	6,3
Дизпаливо	0,145	10	69,0	0,5	5,0	10
Міндобрива:-Аміачна селітра	0,070	3,200	45,7	0,26	1,6	6,2
-Нитроамофоска	0,25	4,700	18,8	0,84	2,4	2,8
-Калімагnezія	0,088	2,800	31,8	0,32	1,4	4,4

* Оптові ціни на пальне та мінеральні добрива наведені з урахуванням витрат на доставку до господарств.

Висновки та пропозиції. Національні тенденції розвитку сільського господарства обумовлюють необхідність прискорення процесів реформування аграрного сектору України. З цією метою необхідно забезпечити ефективність внутрішнього ринку та цінового регулювання; сприяти підвищенню ефективності та конкурентоспроможності агропромисловості, захисту інтересів вітчиз-

няних товаровиробників на зовнішніх ринках; забезпечити цільове спрямування коштів від продажу сільгосппродукції на розвиток аграрного сектору; активізувати інвестиційну діяльність; оновити матеріально-технічну базу аграрних підприємств; реформувати земельні відносини; підвищити якість продуктів харчування і забезпечити їх відповідність міжнародним стандартам.

Список використаної літератури:

1. Дем'яненко М.Я. Державна політика фінансової підтримки розвитку аграрного сектору АПК: монографія [Дем'яненко М.Я., Саблук П.Т., Скупий В.М. та ін.]; за ред. М.Я.Дем'яненка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 372 с.
2. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
3. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року /за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К. : ННЦ "ІАЕ", 2012. – 182 с.
4. Ткаченко В.Г., Богачев В.И. Кадровий потенціал АПК України: состояние, проблемы подготовки и возможности рационального использования: Монография / Под общей редакцией профессора В. Г. Ткаченко и профессора В.И. Богачева. – Луганск: «Книжковий світ», 2012. – 336 с.
5. Ціноутворення та нормативні витрати в сільському господарстві (теорія, методологія, практика) : у 2 т. / за ред.: П. Т. Саблука, Ю. Ф. Мельника, М. В. Зубця, В. Я. Месель-Веселяка ; М-во аграрн. політики України, Укр. акад аграр. наук, Нац. наук. центр „Ін-т аграр. економіки” УААН. – К.:Ін-т аграр. економіки УААН, 2008–Т. 1 : Теорія ціноутворення та технологічні карти вирощування сільськогосподарських культур. – 2008. – 698 с.

Исследованы тенденции развития сельского хозяйства Украины в динамике. Проанализированы ценовой паритет и эквивалентность в сельском хозяйстве. Рассмотрены причины низкой рентабельности сельского хозяйства, а также предложены основные стратегические направления развития сельскохозяйственного производства страны.

Ключевые слова: сельское хозяйство, ценообразование, паритет цен, диспаритет цен, эквивалентность, конкурентоспособность.

Progress agriculture of Ukraine trends are investigational in a dynamics. A price parity and equivalence is analysed in agriculture. Considered reasons of subzero profitability of agriculture, and also basic strategic directions development of agricultural production of country are offered.

Keywords: agriculture, pricing, price parity, price disparity, equivalence, competitiveness.

Рецензент: к.е.н., доцент Клецова Н.В.

Дата надходження до редакції: 02.02.2012 р.